

80 1

ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Дутчак Галина Онуфрїївна

УДК 321.01 (477):7.044 "1917/2000"

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ
У ГАЛУЗІ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА
(1917-2000 рр.)**

07.00.01 – історія України

07.00.01

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Черкаси – 2004

Щ333 (2Ук)

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00761740 (P)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії України Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова Міністерства освіти і науки України

94(499)

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор **Дробот Іван Іванович**, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри історії України

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор **Масненко Віталій Васильович**, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, завідувач кафедри історії України

кандидат історичних наук, **Осташко Тетяна Сергіївна**, Інститут історії України НАН України, старший науковий співробітник відділу історії Української революції

Провідна установа: Київський національний університет імені Т.Шевченка, кафедра новітньої історії України

Захист відбудеться “29” жовтня 2004 р. о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 73.053.01 у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького за адресою: 18031, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 81, кім. 211.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (18031, м.Черкаси, вул. Університетська, 22).

Автореферат розіслано “28” вересня 2004

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, кандидат історичних наук, доцент

венко С.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З проголошенням державної незалежності України відкрилися нові можливості для розвитку української культури. Попри складність і неоднозначність суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, недостатнє матеріальне забезпечення в українському духовному житті виразно простежуються позитивні тенденції, які дають підстави сподіватися на якісні зміни, підвищення ролі української культури в житті суспільства, утвердженні української державності.

Триває процес ідеологічного розкріпачення чисельного заgonу творчої інтелігенції, його переорієнтації на національні й загальнолюдські духовні цінності, інтеграцію у світовий культурний простір. Це суттєво розширює діапазон творчих пошуків, дає можливість у більшому обсязі, на принципово нових засадах задовольняти духовні потреби, ефективніше використовувати великий культурний потенціал українського народу.

Національне відродження України позначене особливим інтересом науковців, широких кіл громадськості до історії театральної культури, яка завжди була важливою складовою духовного життя. У цьому контексті актуальним є усвідомлення ролі та місця національної театральної культури.

У сучасних, дуже непростих політичних й економічних умовах розбудови незалежної України одним із першочергових завдань є вироблення теоретично обґрунтованих і політично чітких орієнтирів державного та національно-культурного будівництва. У зв'язку з цим актуальним є наукове осмислення процесів, які відбувалися впродовж 1917-2000 рр. у державній політиці в Україні у галузі театрального мистецтва.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена й тим, що досі, на жаль, не існує спеціальних праць, у яких узагальнювалася б історія державної політики в театральній сфері як складовій культурного розвитку України протягом ХХ ст. Отже, обрана тема дослідження має наукове, суспільно-політичне значення, чим і зумовлена її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами темами. Дисертація виконана згідно проблематики кафедри історії України Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Об'єктом дослідження є державна політика в Україні у галузі театрального мистецтва у 1917-2000 рр. у контексті розвитку української культури.

Предметом дослідження є процес формування, розвитку та реалізації державної політики в Україні у галузі театрального мистецтва.

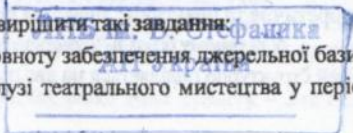
Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1917-2000 рр.

Територіальні межі дослідження. Опрацьовані матеріали стосуються території України, з урахуванням особливостей формування її державних кордонів у 1917-2000 рр.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі архівних та опублікованих джерел, а також надбань історіографії дослідити державну політику в Україні у галузі театрального мистецтва у 1917-2000 рр.

Для дослідження поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- з'ясувати стан наукової розробки теми, рівень і повноту забезпечення джерельної бази;
- дослідити особливості державної політики в галузі театрального мистецтва у період

Української революції (1917-1920 рр.);

- визначити основні напрямки еволюції радянської державної політики в галузі театрального мистецтва;
- розкрити основні проблеми та тенденції регулювання розвитку театрального життя в сучасній Україні, сутність та способи діяльності державного апарату по керівництву театральним мистецтвом.

Наукова новизна і теоретичне значення дисертації полягають у наступному:

- висвітлено структуротворчу організацію театрального процесу за Центральної ради, зокрема, роботу Театрального відділу і Театральної ради, Головного управління мистецтв і національної культури;
- визначено особливості розвитку театру та театральної політики за Гетьманату;
- досліджено специфіку управління театром у період Директорії УНР;
- з'ясовано масштаби, характер і наслідки тотального втручання у театральномистецьке життя України партійно-державних структур у радянський період;
- вивчено стан, проблеми та перспективи розвитку театрального мистецтва в умовах державної незалежності України (1991-2000 рр).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його основні положення, висновки можуть бути використані при написанні навчальних посібників і довідкових видань з історії України, українського театру, у розробці та здійсненні політики української держави в сучасному театральному житті.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи обговорювалися на засіданнях кафедри історії України Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Загальна концепція дослідження знайшла своє відображення у доповідях та повідомленнях на таких наукових форумах: “Українське народознавство. Стан і перспективи розвитку на зламі віків”, (м. Київ, 2000); “Десять років незалежності України: минуле та сучасне державотворення” (м. Бердянськ, 24-25 травня 2001 р.); “Українська Держава і Гетьманський рух новітньої доби” (м. Київ, 15-16 травня 2003 р.); “Українська художня культура: історія і сучасність” (м. Київ, 27 листопада 2003 р.) та ін.

Публікації. За матеріалами дослідження автором опубліковано 16 наукових статей, з яких 3 у наукових фахових виданнях, визначених переліком ВАК України. Загальний обсяг публікацій становить 14 др. арк.

Обсяг і структура дисертації зумовлені метою, завданнями та проблемно-хронологічним принципом, покладеним в основу дослідження. Дисертаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів, 11 підрозділів, висновків, списку літератури (407 позицій), 8 додатків. Загальний обсяг рукопису становить 265 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, мета і завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет, хронологічні й територіальні межі, наукова новизна, теоретичне та практичне значення результатів роботи.

У першому розділі “Історіографія, джерельна та методологічна основи дослідження”, який структурно поділяється на два підрозділи, проаналізовано наукову літературу та джерела

за темою дослідження, визначено його методологію. Підрозділ 1.1 "Стан наукової розробки теми" присвячено аналізу наукових праць із проблеми, що досліджується.

Процес становлення державної системи керівництва національно-мистецьким життям в Україні почав досліджуватися у роботах провідних учасників українського визвольного руху, відомих діячів науки і культури: В.Винниченка¹, Д.Дорошенка², Д.Антоновича³, М.Мочульського⁴ та ін., які почали публікуватися у 1917-1919 рр., а згодом і еміграції. Серед них слід виділити статті М.Жученка (псевдонім Д.Дорошенка) "Українське життя у Києві на світанку волі" та "Український Національний Театр", опубліковані в "Літературно-науковому віснику". Побічно торкається проблеми державного керівництва театральним мистецтвом у своїх працях С.Пастернак⁵.

У радянській історіографії першими працями, в яких підсумовувалися досягнення у театральній справі, а також фрагментарно висвітлюються перші паростки державного управління театральним життям в Україні, були дослідження О.Кисіля⁶.

Починаючи з 1930-х рр. дослідження радянських істориків позначаються крайнім суб'єктивізмом, пов'язаним з ідеологічними настановами ВКП(б) щодо оцінки культурного будівництва в Україні. Упередженість, яка панувала в українській радянській історіографії, не дозволила історикам створити повноцінних наукових праць, у яких проблеми розвитку українського театру знайшли б виважений, об'єктивний аналіз. У дослідженнях С.Гуляньського⁷, І.Золотоверхого⁸, І.Шевчука⁹, в колективних монографіях, які висвітлювали розвиток української культури на різних етапах радянської влади, роль і місце державних структур у театральномистецькому житті України трактувалися в контексті ідеологічних схем КПРС.

Групу наукових праць, які стосуються проблеми, що вивчається, складають роботи представників української діаспори. Це, здебільшого, узагальнюючі дослідження з історії України, української культури, в т.ч. театрального життя. Їх автори намагалися висвітлювати ті аспекти вищенаведених проблем, які замовчувалися або перекручувалися радянською історіографією. Зокрема, у працях Т.Гунчака¹⁰, С.Николишина¹¹, М.Семчишина¹², С.Чорного¹³ проаналізовано сукупність факторів, які впливали на розвиток театрального мистецтва, частково приділено увагу взаємовідносинам театру і держави, впливу останньої на творчу діяльність театральних діячів, формування репертуару тощо.

Окрему групу робіт становлять дослідження, що вийшли друком у сучасних умовах

¹ Винниченко В. Відродження нації. Історія української революції (марець 1917 – грудень 1919). Ч. I-III. – К. – Відень, 1920.

² Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. - Т. I. – Ужгород, 1932.

³ Антонович Д. Триста років українського театру. 1619-1919. – Прага, 1925.

⁴ Мочульський М. Український Національний Театр // Літературно-науковий вісник. – 1917. – Річник XVIII. – Т. LXVIII. – Кн. V-VI.

⁵ Пастернак С. Україна під більшовиками (1919-1939). – Торонто, 1979.

⁶ Кисіль Л. Український театр: Популярний нарис Українського театру. – К., 1925.

⁷ Гуляньський С. К. В.І.Ленін і культурне будівництво на Україні. – К., 1965.

⁸ Золотоверхий І.Д. Становлення української радянської культури (1917-1920 рр.). – К., 1961.

⁹ Шевчук Г.М. Культурне будівництво на Україні у 1921-1925 рр. – К., 1963.

¹⁰ Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нарис політичної історії. – К., 1993.

¹¹ Николишин С. Культурна політика більшовиків і український культурний процес: Публіцистичні рефлексії. – Б. м., 1947.

¹² Семчишин М. Триста років української культури: Іст. огляд культ. процесу. – 2-ге вид., фототип. – К., 1993.

становлення і розвитку української державності, які характеризуються насамперед відходом від заідеологізованих схем у вивченні історії України. Їх автори прагнуть об'єктивно дослідити проблеми, які тривалий час залишалися поза увагою радянських вчених. У ґрунтовних дослідженнях В.Даниленка¹⁴, Т.Осташко¹⁵, Г.Касьянова¹⁶, С.Кульчицького¹⁷ та ін. національно-культурні процеси в Україні проаналізовано з позицій об'єктивності та історизму. Дослідники вводять до наукового обігу значний фактичний матеріал про хід процесу "українізації" та національно-культурну політику ВКП(б), аналізують політичні й культурні наслідки цієї політики для українського народу. Проте у більшості з цих праць проблема взаємодії театру і влади вивчається побіжно.

Серед дисертаційних робіт, які присвячені окремим питанням державної політики в галузі театрального мистецтва 1917-2000 рр., слід відзначити праці Я.Верменич¹⁸, О.Кручека¹⁹, С.Масюк²⁰, О.Машевського²¹, Г.Єфіменко²², І.Романько²³, В.Гайдабури²⁴ та ін.

Отже, аналіз історіографічної спадщини проблеми дозволяє твердити, що державна політика в Україні у галузі театрального мистецтва досі не стала предметом спеціального дослідження, чим і обумовлений вибір дисертантом теми дослідження.

У другому підрозділі "Характеристика джерел, методологія" проаналізовано джерельну базу дослідження, визначено методологію. У відповідності із загальноприйнятим поділом джерел, вони умовно диференціюються на неопубліковані (архівні) та опубліковані. Під час наукового пошуку автором були опрацьовані матеріали Центрального архіву вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ), рукописного фонду Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України (далі – ІМФЕ).

Із матеріалів ЦДАВОУ залучено документи таких фондів: ф. 166 („Народного комісаріату освіти УРСР“); ф. 2201 („Міністерства народної освіти і мистецтва Української

¹³ Чорний. Український театр і драматургія. – Мюнхен-Нью-Йорк, 1980.

¹⁴ Даниленко В.М. До витоків політики „українізації“ // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика: 36 статей. – К., 1993.

¹⁵ Осташко Т. З історії літературно-мистецького життя за часів Центральної Ради // Український історичний журнал. – 1998. - № 3.

¹⁶ Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 20-30-х років: соціальний аспект та історична доля. – К., 1992.

¹⁷ Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996.

¹⁸ Верменич Я. Здійснення українізації у 20-30-х роках: Політичні і культурні аспекти проблеми. – Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1993.

¹⁹ Кручек О. Культура в УРСР в 1920-1923 рр., як об'єкт державної політики. – Дис. ... канд. істор. наук. – К., 1997.

²⁰ Масюк С. Діяльність товариства „Просвіта“ в Україні (1917-1920 рр.). – Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1997.

²¹ Машевський О. Політика уряду гетьмана П.Скоропадського в галузі освіти, науки, мистецтва (квітень-грудень 1918 р.): Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1997.

²² Єфіменко Г. Національно-культурна політика ВКП (б) України щодо Радянської України (1932-1938). – Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2001.

²³ Романько І. Розвиток театрального мистецтва України в 1917-1920 рр. – Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1999.

²⁴ Гайдабура В. Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941-1944). – Автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства. – К., 1999.

Держави"); ф. 2457 („Головного управління Мистецтв і Національної культури"); ф. 2581 („Міністерства народної освіти УНР"); ф. 5116 („Міністерства культури УРСР") та ін.

До наукового обігу значна частина архівних матеріалів вводиться вперше.

За походженням, формою і науковою цінністю друквані та архівні джерела можна розділити на 4 групи: документи і матеріали центральних органів влади та управління; документи державних органів влади в галузі театрального мистецтва; матеріали особистих фондів; матеріали періодичної преси.

До першої групи джерел належать постанови, розпорядження, директиви Центральної ради, Ради народних міністрів УНР; Ради міністрів Української Держави; директивні документи, протоколи засідань Політбюро Ради народних комісарів УРСР, ЦК КП(б)У, ВУЦВК. Вони дають можливість прослідкувати процес організації системи управління театральним життям в Україні. Більшість із них зосереджена в ЦДАВОУ: фонд Народного Секретаріату УНР (ф. 1115); Канцелярії Директорії УНР (ф. 1429); Ради Міністрів Української Держави (ф. 1064); Бюро Української преси (ф. 1738); Всеукраїнському (ф. 2605), які містять здебільшого офіційну інформацію про політику і діяльність державних установ доби українських національно-визвольних змагань у галузі театральної справи.

Використано й фонди ЦДАГОУ, зокрема документи з фонду ЦК КП України (ф. 1), які дозволили розкрити основні напрями формування керівними партійними органами та урядовими чинниками радянського театрального мистецтва в Україні.

Із опублікованих джерел для всебічного висвітлення теми було залучено матеріали засідань Політбюро та Секретаріату ЦК КП(б)У, на яких розглядалися окремі питання театральної політики в республіці, закони та розпорядження уряду УРСР, документи директивного характеру. Крім цього, значно розширили джерельну базу збірники документів і матеріалів²⁵.

Другу групу джерел становлять документи і матеріали державних установ освіти та культури, до яких належали структури з управління театальною справою в Україні, що містяться у фондах ЦДАВОУ: Міністерства народної освіти і мистецтв Української Держави (ф. 2201), Головного управління Мистецтв і національної культури (ф. 2457), Міністерства народної освіти УНР (ф. 2581), Народного комісаріату освіти УРСР (ф. 116), Міністерства культури УРСР (ф. 5116). Ця група документів дозволила з'ясувати структуру, кадровий склад і функції органів управління театальною справою, охарактеризувати основні організаційні заходи, ідеологічну спрямованість і зміни в театральному житті впродовж основних етапів розвитку радянського культурного будівництва в УРСР, показати напрями діяльності театральних колективів, розкрити особливості становлення українського театрального мистецтва та прослідкувати процес перетворення театру на знаряддя комуністичної агітації і пропаганди в умовах радянського тоталітарного режиму.

До третьої групи слід віднести матеріали особистих фондів діячів українського театру,

²⁵ Культурне будівництво в Українській РСР: Важливі рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959 рр.: 3б. док. – Т. I. – К., 1959; Культурне будівництво в Українській РСР (1917–1927 рр.): 3б. документів і матеріалів. – К., 1979; Культурне будівництво в Українській РСР (1928 – червень 1941): 3б. документів і матеріалів. – К., 1986; Советский театр. Документы и материалы. Театр народов СССР. 1917–1921. – Ленинград, 1972; Русский советский театр 1921–1926. – Ленинград, 1975.

зокрема, В.Василька (ЦДАМЛМ, ф. 653), документи театральних установ, стенограми та чернетки виступів театральних діячів, драматургів і критиків про розвиток театального мистецтва в республіці передусім Г.Юри, І.Кочерги, М.Терещенка, Ю.Смолича та ін., що зберігаються у фондах рукописів ІМФЕ. Використання цієї групи документів дозволило реконструювати в першу чергу процес становлення системи державного управління театральними установами на місцевому рівні та з'ясувати ступінь впливу центральних органів влади на творчий процес.

У дослідженні також використано опубліковані матеріали та документи театральних товариств і спілок України, зокрема стенограми пленумів та конференцій Українського театального товариства з питань акторської майстерності, обміну досвідом роботи театральних колективів УРСР. У них знайшли відображення мистецькі пошуки театральних колективів у процесі підготовки вистав української радянської та класичної драматургії.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальноприйнятих принципів та методів пізнання, використання яких спрямоване на об'єктивне, всебічне висвітлення подій, явищ фактів: принципи науковості, історизму, об'єктивності, системності, світоглядної толерантності; методи аналізу, синтезу, проблемно-хронологічні

Другий розділ *“Держава і театральньо-мистецьке життя в Україні періоду визвольних змагань (1917-1920-ті рр.)”* структурно поділяється на три взаємопов'язані підрозділи, що присвячені розвитку українського театру на передодні та в ході Української революції (1917-1920 рр.). У підрозділі 2.1 *“Український театр напередодні української революції”* висвітлено діяльність українського театального мистецтва на поч. ХХ ст., зокрема, становлення українського театру в Галичині, який був тісно пов'язаний з культурним життям Наддніпрянщини. В роботі на основі широкого кола джерел з'ясовано, що організація свого національного театру для українського народу поступово стає справою великої політичної ваги. Потреба в національному театрі в цей період викликала зростаючі духовні запити народу, роллю, яку мав відігравати театр в боротьбі за національно-визвольні ідеали. Нові можливості для розвитку професійного українського театру з'явилися після революції 1905 року, яка скасувала заборони валуєвського та емського указів. Однак наступні роки реакції загальмували розвиток українського театального мистецтва.

У підрозділі 2.2. *“Політика держави й організація українського національного театру в часи Української Центральної ради”* вивчено становлення державної політики у театральній справі. Проаналізовано діяльність різних театральних товариств і комітетів (“Вільне мистецтво”, “Український національний театр” та ін.), їх роботу над втіленням у життя цілої низки заходів: відкриття драматичної школи для українських робітників, влаштування курсів для режисерів, видання та постановка п'єс українського та західноєвропейського репертуару та ін. Театральне життя, як показано у дисертації, не можна було уявити без товариства “Просвіта”. Його осередки, які ще в дореволюційний час відіграли важливу роль у піднесенні національної свідомості українців, стали особливо популярними в невеликих містечках і навіть селах.

Реальні можливості для заснування державного апарату, діяльність якого мала сприяти розвитку українського театру, виникли після заснування першого українського уряду – Генерального Секретаріату УНР, у складі якого діяло Генеральне секретарство освіти. В останньому було створено відділ мистецтв, серед чотирьох підрозділів якого була і секція театрального мистецтва – згодом театральний відділ, який складався з чотирьох секцій. Театральний відділ очолювала М.Старицька, її сестра – Л.Старицька-Черняхівська – видавничу секцію. Саме ця структура започаткувала створення Української державної опери, мандрівних пересувних театрів, як й інших театральних закладів. В цей період було закладено основи національної театральної справи на тривалу перспективу.

У підрозділі 2.3. *“Вплив урядів Української Держави і Директорії УНР на театральне життя”* досліджено розвиток театральної справи за часів Гетьманату та Директорії. Попри гострі політичні суперечності у суспільстві, театральне мистецтво піднялося на новий щабель, продовжуючи спиратися на підвалини його розвитку, закладені за часів Центральної Ради. Серед театральних діячів того часу бачимо М.Старицьку, Л.Старицьку-Черняхівську, М.Садовського, І.Мар’яненка, Л.Курбаса та багатьох інших діячів культури, які співпрацювали з відповідними структурами Української Держави. Важливим кроком у розвитку театральної справи була робота Театральної ради, яка опікувалася театром і кіно. Вона підтримала Перший стаціонарний київський український драматичний театр на чолі з М.Садовським.

За часів Гетьманату було ухвалено закон про заснування у Києві Державного драматичного театру. 8 серпня 1918 року Рада Міністрів затвердила рішення про заснування Державної драматичної школи, яка підготувала майбутню театральну еліту (А.Бучма, І.Нещадимий, В.Авраменко, Драгомирецька). Було створено режисерсько-інструкторські курси для української сцени.

Директорія УНР, прийшовши до влади, також підтримувала національний професійний театр матеріально, сприяла розширенню його репертуару. З метою поліпшення становища у театральному житті було вирішено звільнити від оподаткування українські професійні, сільські народні та робітничі театри. 30 грудня 1918 року на засіданні Директорії УНР було обговорено питання про їх становище та прийнято рішення про їх фінансове забезпечення. За час існування української державності у 1917-1920 рр., незважаючи на надзвичайно складні умови, було закладено основи національної політики у театральній справі. Українські театри набули статусу державних, вони одержували постійні приміщення та утримувалися за державний кошт.

У третьому розділі *“Радянська держава і театральне мистецтво. 1919-кінець 1980-их рр.”*, який структурно поділяється на чотири підрозділи, вивчено державну політику у галузі театрального мистецтва у 1919-кінці 1980-тих роках.

У підрозділі 3.1. *“Радянська влада та її театральна політика в 1919-1929-х рр”* послідовно висвітлено дії радянської влади в Україні в галузі театрального мистецтва в період “воєнного комунізму” та нової економічної політики. Скориставшись здобутками

українського театру у часи визвольних змагань, радянська влада водночас намагалася спрямовувати театральне мистецтво у річище комуністичної ідеології. З одного боку, розпочалося жорстке підпорядкування театрального життя органам влади і більш-менш стабільне його фінансування, з іншого – жорстка централізація висушувала творчі сили театрів, зводила високе театральне мистецтво до рівня пропагандистської агітки.

26 січня 1919 року при Раді мистецтв Наркомосу УРРС було створено Всеукраїнський театральний комітет (ВУТЕКОМ) – орган, який фактично керував усім театральним процесом. Його головним завданням було проведення в життя накреслених законодавчими органами реформ у галузі театрального мистецтва, нагляд і контроль за театальною діяльністю. Передбачалося, за Положенням ВУТЕКОМу, у всіх губернських управах і їх підвідділах мистецтв створювати театральні комітети, а також контролювати їх діяльність.

6 червня 1919 року декретом Ради Народних Комісарів України було затверджено “Положення про Народний комісаріат освіти”. Ним передбачалась діяльність восьми відділів, серед них – відділу мистецтв. Народний комісаріат освіти створив підпорядковану йому Раду мистецтв, на яку покладалася розробка окремих питань, а також загальне керівництво усіма галузями мистецької діяльності, в тому числі театральної.

Мета більшовицької влади полягала в тому, щоб привести українське театральне життя у відповідність з комуністичною ідеологією. Цьому мало слугувати поширення на театр інституту комісарів. Український театр мав стати насамперед радянським за змістом. У перші роки свого існування радянській владі, однак, ще не вдалося взяти під контроль загальнонаціональне піднесення в культурному житті. Кращі українські театри ставили вистави, проникнені національним змістом, які “уживалися” з революційною проблематикою.

Відносна слабкість системи “воєнного комунізму” в Україні обумовила не націоналізацію, а муніципалізацію театрів, тобто їх перехід у підпорядкування місцевих органів радянської влади. Контроль державних органів щодо театрів ще не став тотальним. У 1922 році при усіх губполітосвітах було утворено управління державними ідеологічними установами, в тому числі театрами (художні сектори), на яких покладалася безпосереднє керівництво театальною справою. Було встановлено таємну цензуру за репертуаром усіх театрів у центрі та регіонах. Метою радянської влади було утворення нового “робітничо-селянського” театру, розрахованого на масового глядача. І все ж професійне театральне мистецтво досить повільно переходило на службу радянській ідеології, його соціальну функцію частково перебрала на себе радянська театральна самодіяльність. За сприяння партійних комітетів та освітніх органів аматорські театри стали масовим явищем.

Під пильною увагою більшовиків перебував і окремий напрям театрального мистецтва – театральна критика. 29 грудня 1926 року ЦК ВКП(б) затвердив постанову “Тези про театральну критику”, яка мала виявляти й підтримувати початки створення радянської вистави. Після офіційного опублікування цього партійного документу ситуація вельми ускладнилась і загострилась. З’явилися директиви влади про організацію при кожному

театрі т.зв. “художніх рад” з представників партійних та профспілкових органів, які мали наглядати за творчою та адміністративною діяльністю театральних закладів. Вони склалися з осіб, які не мали жодного відношення до театрального мистецтва. Лише “благодійному” “Березолу” певною мірою вдалося уникнути цих нововведень.

У 1927 р. відбувся всеукраїнський театральний диспут, який став новою сторінкою в історії театру – естетичні питання розвитку мистецтва почали активно переводитися в політичну площину. Від 1928 р. влада все пильніше звертає свою увагу на репертуар “Березоля” та ідеологічну спрямованість його вистав. Про зростаючий тиск на добір репертуару українських театрів свідчить і організація художньо-політичної Ради Реперткому. 24 вересня 1928 року на засіданні Секретаріату ЦК КП(б)У було створено Головрепертком, який стежив, щоб театр у своєму репертуарі відображав загальну політику компартії та радвлади. Наступним кроком у підпорядкуванні театру державі була постанова ВУЦВК і Раднаркому УРСР “Про державні театри й їх об’єднання”, в якій зазначалося, що при кожному з державних театрів організовується Рада театру. Остання мала сприяти ідеологічно-організаційному розвитку театрального життя, відповідно до вимог комуністичної доктрини.

Таким чином, на рубежі 1920-1930-х рр. відбувалася зміна основних принципів функціонування театру, коли необхідним стало виконання ним агітаційно-просвітніх завдань, а сам він відтоді став фактично радянським ідеологічним інститутом. Тоталітарна система, підкоривши мистецтво сцени засобами політичного тиску, відкинула головне – його власне естетичне призначення, перетворивши театр у знаряддя реалізації своїх політичних цілей.

У підрозділі 3.2. “Особливості театрального життя в умовах сталінської тоталітарної системи (1930-ті рр.)” висвітлено театральний процес 30-х років. Згідно із законом “Устави про державні театри й їх об’єднання” від 13 серпня 1930 р., всі театри та їх об’єднання перейшли у безпосереднє підпорядкування районних виконавчих комітетів і міських рад. За наркоматом освіти залишалося лише загальне керівництво і контроль в ідеологічній, художній і політичній царині щодо театрів, які мали особливе художнє призначення. На час видання цього закону в Україні існувало 10 державних театрів, підпорядкованих безпосередньо НКО і багатьох театрів – безпосередньо місцевим органам. Водночас діяло чимало окремих театральних груп-колективів. Усі вони опинилися під пильним контролем влади. Цей кількісний зріст театрів у 1930-х рр. супроводжувався зниженням їх художнього та естетичного рівня, збідненням репертуару, надзвичайно низькою виконавчою культурою. В аматорському театрі певний час панував лівий “пролеткультівський” напрям, який заперечував культурні надбання минулого та відкидав професійне мистецтво як таке. Він був повністю підпорядкований ідеологічним потребам влади.

Сувору фільтрацію проходив театральний репертуар. Перегляд, затвердження п’єс, перекладів, нагляд за репертуаром театрів України поклалися на Вищий репертуарний комітет при Наркоматі освіти УРСР. Під жорстким контролем партійного і державного апарату розвивалося й оперне мистецтво. Все жорсткіших форм набула практика контролю над складом та керівництвом творчих колективів, які виїжджали за кордон у 1930-х рр.

У підрозділі 3.3. "Українське театральне мистецтво в роки Великої Вітчизняної війни і повоєнної доби 1941-1960 рр." з'ясовано розвиток театру в Україні у 1940-60-х рр. XX ст. Під час війни до контролю над репертуаром театрів залучалися військові політпрацівники, співробітники радянської контррозвідки. Організаційно-художня структура театрів підпорядковувалася вимогам воєнного часу. Працівники театрів були організаторами спеціальних бригад, завдяки яким здійснювалося культурне обслуговування солдатів та командирів Червоної армії.

Після завершення Великої Вітчизняної війни український театр почав своє нове організаційно-художнє буття. 12 жовтня 1946 р. вийшла постанова ЦК КП(б)У "Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи по його поліпшенню". Нею відновлювався жорсткий ідеологічний прес, дещо ослаблений в роки війни. Перед митцями сцени було поставлене чергове завдання – висвітлювати керівну роль партії у битві з фашизмом, всіма художніми засобами сприяти подальшому розвитку патріотизму радянських людей. У постанові різко засуджувалися майже всі історичні п'єси (за винятком "Ярослава Мудрого" І.Кочерги), твори античних авторів, які ставилися на театральних сценах УРСР. Було піддано критиці постановки всієї української класики. Зрештою, Управлінню мистецтв при РНК УРСР було категорично заборонено ставити цілу низку п'єс українських письменників. Водночас було знято дотації з усіх театрів, значно зменшено кількість акторів у колективах навіть столичних театрів.

Тільки з 1949 р. потроху починає відроджуватися українська драматургія. Народний комісаріат освіти УРСР і Комітет у справах мистецтв при РНК УРСР виділили майже усім колективам грошову дотацію, але при цьому зазначалося, що витрати ці повинні спрямовуватися на створення вистав тільки за творами радянських авторів. На початку 1950-х рр. партійне керівництво фактично відкрито керує репертуарною політикою в театральному мистецтві, вирішуючи на своїх засіданнях доцільність тих чи інших вистав в окремих театрах. Під пильним контролем опинилися насамперед київські театри. В той же час особлива увага приділялася пересувним театрам, які були покликані впроваджувати т.зв. комуністичне виховання на місцях. На засіданні Секретаріату ЦК КП України від 1 липня 1955 р. спеціально обговорювалося питання про хід виконання постанови Ради Міністрів УРСР і ЦК КП України від 19 липня 1954 року "Про пересувні театри Української РСР".

Аналіз репертуару драматичних театрів показав, що хоча твори радянської драматургії формально посіли в ньому відносно значне місце по кількості вистав, але ці показники склалися за рахунок невеликої кількості п'єс, у своїй більшості дуже низьких за своїми змістовно-художніми якостями. Відсутність можливостей у театрів самостійно формувати репертуар відповідно до своїх творчих можливостей, умов і місця роботи, призводила до збіднення останнього, до неприпустимого дублювання одних і тих же вистав у різних театрах, створювала великі труднощі при плануванні обмінних гастролей. Це завдало великих збитків театрам під час гастролей. З початком хрущовської "відлиги" партійне керівництво республіки звертає більше уваги на фінансову підтримку театральних колективів,

відбудову приміщень та матеріальне забезпечення. Зокрема, у плані капіталовкладень 1958 року було передбачено будівництво шести драматичних театрів: у Полтаві, Чернігові, Сталіно, Жданові, Рівному та Херсоні. Кошторисна вартість цих об'єктів складала 70,58 млн. крб.

На засіданні Секретаріату ЦК КП України від 9 вересня 1958 року було вивчено питання "Про передачу ряду театрів у підпорядкування виконкомом обласних рад депутатів трудящих". Доцільність таких заходів Міністерство культури УРСР мотивувало необхідністю поліпшення обслуговування населення на місцях, а також оперативнішого вирішення питань формування репертуару театрів.

Однак театр залишався під пильним наглядом партійного керівництва. Ідеологічний пресинг виявився, зокрема, у постанові пленуму КП України "Про стан ідеологічної роботи на Україні і засоби щодо її покращення" (30 квітня 1960 р.), у якій відзначалося, що в театрах бракує вистав, центральним образом яких є партієць як носій чеснот, вказувалося на неувагу до тодішньої російської драматургії, де ця тема нібито розв'язувалася тощо. Ані театрам, ані драматургам у виставах чи п'єсах не дозволялося торкатися серйозних проблем суспільного та економічного життя.

У підрозділі 3.4. "Командно-адміністративна система управління театром у 1960-кінці 80-х рр." – з'ясовано державну політику щодо театрального мистецтва у 1960-кінці 1980-х рр. На цей час в Україні створюється низка російських театрів, що на практиці означало посилення русифікації українців, прищеплення їм любові до мистецтва на "общепонятном языке". Влада не шкодувала грошей на гонорари за п'єси, написані згідно з ідеологічними державними замовленнями. Так, у листі міністра культури УРСР Р.Бабійчука до ЦК КП України від 14 листопада 1965 р. вказувалося: "Міністерство культури УРСР просить, як виняток, вирішити питання про дозвіл Міністерству на здійснення 15-ти провідним письменникам державних замовлень на п'єси до 50-річчя Великого Жовтня по підвищених гонорарах (до шести тис. крб. за п'єсу)". Компартійне керівництво витратило значні кошти на проведення грандіозних ідеологічних заходів і ювілеїв, які могли продемонструвати "звершення" партії у радянському будівництві.

Жорсткий контроль над репертуаром існував і надалі, як і обмеження щодо власного вибору театром п'єс для постановки. Міністерство культури УРСР провело у 1975 р. ряд заходів, спрямованих на "поліпшення" роботи щодо створення і використання нового репертуару для драматичних театрів. Провідною формою праці з авторами було державне замовлення нових п'єс на основі розробленого репертуару з боку редакційної колегії, яка була затверджена керівництвом Міністерства культури УРСР, проблемно-тематичного плану (держзамовлення в світлі рішень XXIV з'їзду КПРС). Так, за 1975 р. створено 25 п'єс про сучасність, проводилися різні конкурси на написання кращої п'єси. В Одесі й на базі Ірпінського будинку творчості СПУ відбувалися творчі семінари молодих авторів.

Театральною справою в Україні на той час керувало Міністерство культури СРСР, яке давало вказівки не тільки з творчих та організаційних питань, а й з ідеологічних. Міністерство культури УРСР постійно звітувало із зазначених питань перед Міністерством

культури СРСР. Щоб ввести бодай одну штатну одиницю в театрах України, Міністерство культури УРСР повинно було звертатися в Міністерство культури СРСР за дозволом. Те ж саме стосувалося вирішення питання щодо присвоєння звань, нагороджень, преміювання та ін. Особливий тиск здійснювався з метою посилення русифікації в Україні. Так, Колегія Міністерства культури УРСР на своєму засіданні 30 березня 1980 р. обговорила роботу журналу “Український театр”. Його редколегії було вказано на необхідність більше уваги приділяти висвітленню питань розвитку українського радянського мистецтва, процесів т.зв. взаємозбагачення і взаємозближення братніх культур народів СРСР. Міністерство культури УРСР повинно було звітувати про виконану роботу щодо прийнятих постанов Міністерства культури СРСР, а також прийняти відповідні постанови в Україні. Щоб поставити в театрах п’єсу того чи іншого автора, слід було отримати на неї рекомендацію на засіданні репертуарно-редакційної колегії Міністерства культури УРСР. Ніхто не мав права виставляти незатверджену п’єсу у тому чи іншому театрі України. Щоб українська п’єса потрапила на конкурс, який проходив у Москві, необхідна була рекомендація репертуарно-редакційної колегії з драматургії Міністерства культури УРСР за погодженням з комісією драматургії Спілки письменників України.

1970-і - середина 1980-х рр. в СРСР - “застійний час”. Для українського театру цей період був також несприятливим, хоч і не зовсім однозначним. Перша половина десятиліття прикметна тяжким ідеологічним пресингом, який до початку 1980-х рр. поступово слабшав. Проте штучно створені рамки соцреалістичного нагляду, які панували в мистецтві в середині 1980-х рр., і в театрі зокрема, починають поволі руйнуватися в результаті проголошення демократизації, відкритості, гласності, зростання національної самосвідомості. З кінця 1980-х рр. почало де в чому перебудовувати свою діяльність і Управління театрів Міністерства культури УРСР. Театри активно вкочаються у розгортання політичного та культурного руху за державну незалежність. Першими виразниками цього процесу стали театри Києва, Львова, Харкова, Дніпропетровська. Виставами “Гайдамаки” за Т.Шевченком, “Маруся Чурай” Л.Костенко, “Молода кров”, “Пригвождені” В.Винниченка, “Бояриня” Лесі Українки, “Мойсей” за І.Франком митці вкочилися в новий етап розбудови духовності України. З’явилися вистави за п’єсами О.Олеся, С.Черкасенка, Л.Старицької-Черняхівської, розширився репертуар української класики: з успіхом поставлено п’єси В.Мови-Лиманського, І. Тогобочного, Л.Яновської, О.Пчілки, В.Потапенка та інших.

Саме наприкінці 1980-х у репертуарах театрів став особливо гостро відчутним брак серйозної соціальної і національної проблематики. І режисери різних художніх орієнтацій починають дедалі частіше звертатися до постановок вітчизняної драматургії – як дореволюційної, класичної, так і створеної в радянський період. Повернення забутих імен із царини прози, поезії, драматургії, малярства, епістолярної спадщини стало однією з провідних тенденцій розвитку театру цього періоду. В українському театрі зросло прагнення реально відтворити історичне минуле свого народу, повернути замовчувані імена, події, ще вчора заборонених авторів.

Аналіз державної політики щодо театрального мистецтва 1960-кінці 1980-х рр. дає усі підстави стверджувати, що воно знаходилося під жорстким комуністичним контролем. З середини 1980-х рр. театральне мистецтво зазнає суттєвих змін, пов'язаних із загальними процесами демократизації радянського суспільства, "пробудженням" громадського та національно-культурного життя в Україні.

У четвертому розділі *"Державна політика щодо театрів в сучасній Україні"*, який структурно складається з двох підрозділів, з'ясовано державну політику щодо театрального мистецтва 1991-2000 рр. У підрозділі 4.1. *"Проблеми законодавчого регулювання театрального життя в умовах здобуття Україною незалежності"* - розкрито пошуки можливостей знайти нові, позаадміністративні шляхи впливу на проведення в життя політики держави в сфері культури, в тому числі у театрі. Ідейна концепція положення про Міністерство культури України, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 348 від 13 травня 1993 р., передбачала, що головними завданнями Міністерства культури України має стати насамперед здійснення гуманітарної політики в сфері культури. Проте у практиці театральної роботи, у сфері фінансового й матеріально-технічного забезпечення культури функції міністерства виявилися дуже обмеженими чинними законами України "Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування", "Про представника Президента України" та положенням "Про місцеву державну адміністрацію", які не передбачали підпорядкованості відповідних структур органів місцевої виконавчої влади Міністерству культури і мистецтв України. Оскільки більшість закладів та установ культури України, зокрема театри, перебувала у комунальній власності різного рівня, то можливості Міністерства ефективно впливати на роботу цих закладів практично опинилися в залежності виключно від доброї волі місцевих виконавців.

Виявилось, що не лише українські законодавці, а й громадська думка в перші роки незалежності не була готова до реформування культурної політики на сучасних цивілізованих (демократичних) засадах, пристосування її до умов громадянського суспільства та ринкової економіки. Головними вимогами культурно-мистецького середовища у цей час було збільшення бюджетного фінансування та повне звільнення закладів культури від оподаткування. Перші, невилі й нерідко невдалі спроби недержавних мистецьких організацій існувати в умовах вільного ринку, лише за рахунок власноручно зароблених коштів, породили в цьому середовищі не стільки прагнення ефективніше господарювати, скільки бажання повернутися під державну опіку. Показовим є приклад київських незалежних театрів. Протягом 1992-1994 рр. майже всі вони або припинили існування, або з власної волі перейшли в комунальне підпорядкування.

Позбавлені належної матеріальної підтримки з боку держави театри України опинилися у скрутному становищі. В цих умовах Міністерство культури України, відмовившись від колишнього тотального контролю над театральним життям, перейшло до його регулювання. В цьому контексті важливе значення має низка документів, прийнята у 1990-х рр. Йдеться, зокрема, про наказ "Про затвердження Положення про стажування працівників театрів,

філармоній, професійних творчих колективів, цирків, кіностудій України” № 178 від 13 липня 1993 р. Згідно документу, на стажування мали направлятися: режисери, диригенти, балетмейстри, художники театрів, філармоній, професійних творчих колективів, цирків віком до 35 років з вищою спеціальною освітою, які працюють за фахом не менше трьох років та мають самостійні творчі роботи, що отримали позитивні відгуки.

У формуванні нових форм взаємин театральних колективів з державними установами важливу роль відіграв наказ Міністерства культури і мистецтв України “Про затвердження типової форми контракту з керівниками та творчими працівниками державних театральних та концертних видовищних закладів, підприємств і організацій культури” № 400 від 25 липня 1997 р. Було укладено перелік державних театральних та концертно-видовищних закладів, підприємств і організацій культури, в яких мала бути запропонована контрактна форма трудового договору, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 1997 р. № 511. Недавзі було розроблено Міністерством культури і мистецтв України контингент керівних посадовців та творчого складу, що підпадали під дію постанови Кабінету Міністрів від 30 травня 1997 р. № 511 “Про контрактну форму трудового договору з керівниками та творчими працівниками державних театральних та концертно-видовищних закладів, підприємств і організацій культури”.

“Положення про державний театр”, розроблене Міністерством культури України, чітко регламентувало правові засади, майнову належність, організаційно-фінансові й творчі основи діяльності театру. Іншим документом – типовим “Контрактом”, який має укладатися між керівництвом театру і творчими працівниками, ставилося за мету упорядкувати систему формування творчих складів, проводити гнучкішу художню політику театру.

Вироблення державної політики у театральній сфері зумовило потребу створення нормативно-правової бази, яка б забезпечила можливість регулювання суспільних відносин в даній царині. Цьому покликаний сприяти Закон України “Про театри і театральну справу”, проект якого виносився на розгляд Верховної Ради України і який зорієнтований на інтереси національного театру. Однією з причин незадовільного стану оперного і драматичного мистецтва в Україні є те, що Міністерство культури України прийнятими загальнодержавними нормативними актами (закон України “Про місцеві Ради народних депутатів в Україні та місцеве і регіональне самоврядування”, “Положення про місцеву державну адміністрацію” та ін.) було практично позбавлене важелів впливу на творчу та фінансово-господарську діяльність театрів. Потребував розширення репертуар оперної сцени, який протягом десятиріч не виходить за межі одних і тих самих музичних творів. Українська опера опинилася перед проблемою пошуків нових вокальних інтонацій, нового осмислення європейської і світової музичної творчості.

Наприкінці 1990-х рр. почало дебатуватися питання про створення в Україні регіональних театрів замість численних обласних. Це дискусійне питання вимагає детального обговорення з різних мистецьких параметрів. Покищо таке обговорення в країні не відбулося. Суттєвою вадою мистецького життя в Україні є відсутність законодавчого механізму

заохочення меценатства.

У підрозділі 4.2. "Нові тенденції в розвитку театральної справи в сучасній Україні" йдеться про розширення самостійності театральних колективів, багатоманітність творчих пошуків, стилів, виражальних засобів в сучасному театральному житті, які диктують необхідність пошуку та впровадження адекватних, таких же різноманітних форм організації художнього життя, трансформації традиційних управлінських структур, утвердження їх багатоваріантності. Така багатоваріантність зумовлена переходом на нові умови роботи театрів. У дисертації наголошується, що вона має забезпечуватися створенням місцевих фондів розвитку мистецтва, можливістю фінансування мистецьких колективів не лише державними органами, а й недержавними і кооперативними підприємствами. Все це принципово змінює роль, функції і методи роботи органів управління в культурі.

У роботі обґрунтовано пропозиції щодо того, як має здійснюватися організаційне й фінансове забезпечення міжнародних і всеукраїнських фестивалів, свят театрального мистецтва, оглядів, які повинні проводитися на конкурсній, загальній основі, що дасть змогу уникнути помпезності, зайвої парадності, підвищить їх творчу та суспільну ефективність. Аналіз свідчить, що наявна мережа театрів у цілому задовольняє існуючу потребу. Крім того, останнім часом виникла і досить активно функціонує система госпрозрахункових театрів-студій. Кращі з них у перспективі за ініціативи місцевих держадміністрацій можуть набути статусу державних або одержати право на часткове фінансування з відповідних місцевих фондів. На основі аналізу конкретного фактичного матеріалу показано, що 65 відсотків театрів не укомплектовано сучасними системами механізації сцени (антрактні і підйомні завіси, софїтні і штагетні підйоми, пристрої для польотів, обертові кола і т. ін.). В жодному з театрів немає сучасних систем вертикальної механізації планшету сцени. Потребує заміни практично весь старий парк механообладнання, а це майже половина всього обладнання. Відсутні сучасні системи управління сценічними механізмами.

Одним із найвразливіших місць у театрах є система озвучення, сигналізації та зв'язку. Лише у 32 театрах з 87, включаючи майже всі київські, ці системи більш-менш працездатні. Більш сучасними є саморобні системи зв'язку, але й вони вже потребують заміни на нові. У театрах відсутні системи технологічного телебачення, відеотехніка, яка необхідна для забезпечення творчого процесу, системи синхронного перекладу (без цього неможливо забезпечити гастролі зарубіжних театральних колективів). У дисертації наголошується, що однією з нагальних проблем залишається проблема фінансового і матеріального забезпечення театральних колективів. Тому вкрай необхідним є створення законодавчої бази, яка б могла б стимулювати залучення у сферу культури додаткових фінансових коштів і використання нових джерел фінансування.

Здійснений аналіз свідчить, що успадкована від попередніх часів система управління культурою (Міністерство, обласні управління тощо) була нездатна формувати культурну політику держави, оскільки цим раніше ніколи не займалась. Вона непристосована для того, щоб контролювати культурно-мистецькі установи безпосередньо, а також не підпорядковані,

бо не мала для цього ані прерогатив, ані механізмів. Не існувало організаційних механізмів, традицій недержавної, приватної чи суспільної підтримки культури та впливу на формування культурної політики. Культурні заклади, їхні кадри не звикли працювати самостійно ані в адміністративно-господарчому, ані в творчому плані, що призвело до втрати ініціативи професійного рівня.

У результаті проведеного наукового дослідження автор вносить на захист такі висновки та положення:

1. Аналіз стану наукової розробки проблеми засвідчив, що вона досі не стала предметом спеціального наукового вивчення, залучена до дослідження джерельна база є достатньо репрезентативною і достовірною, що дозволяє повно дослідити обрану тему;

2. Особливістю театрального мистецтва за доби Центральної Ради було його активне втручання в суспільні процеси. Вистави, які збирали велику аудиторію, органічно сприяли пробудженню національної свідомості та громадянської активності.

3. За часів Української Держави гетьмана П.Скоропадського прогресивні зрушення у культурно-національному житті продовжувались. Українські театри набули статусу державних, одержали постійні приміщення та утримувалися за державний кошт. Для підготовки українських акторів і режисерів уряд створив Державну драматичну школу та режисерсько-інструкторські курси. Ці заходи стали можливими завдяки наполегливій праці Головного управління мистецтв і національної культури та інших державних установ, особистій увазі гетьмана до розвитку національної культури.

4. В умовах громадянської війни через обмежені матеріальні ресурси уряду Директорії не вдалося належним чином забезпечити фінансування театрів, що негативно позначилось на їх творчості. Об'єктивні обставини не дозволили надати нового імпульсу розвитку українській сцені у той час.

5. За радянської влади (20 - початок 50-х XX ст.) театр, з огляду на його поширення та вплив на широкі верстви населення, одразу опинився під контролем держави. Підпорядкувавши театральну справу як галузь культури, радянська влада обмежила свободу творчості у театральному мистецтві. Останнє мало функціонувати лише в тих межах, які відповідали ідеологічним засадам комуністичної партії. Новим мистецьким явищем у період радянської влади став радянський самодіяльний театр, який виконував функції театралізованої агітації і пропаганди. Цей театр був повністю підпорядкований ідеологічним потребам влади, в ньому політика завжди домінувала над мистецтвом.

6. В добу хрущовської "відлиги" театральне мистецтво, як й інші галузі культури, отримало певні можливості більш вільного розвитку. З'являються твори молодих письменників, драматургів, художників, новий імпульс отримало музичне мистецтво. Ідеологічна цензура на деякий час послабшала, однак партійні органи і надалі пильно опікали театр. Короткочасну "хрущовську" відлигу змінили брежнєвсько-сусловські заморозки, які супроводжувалися фактичною ресталінізацією культурного процесу. Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. у зв'язку із змінами суспільно-політичної ситуації в Україні

режисери різних художніх орієнтацій починають дедалі частіше звертатися до постановок національної драматургії як дореволюційної, класичної, так і створеної за радянські часи. Розширення самостійності театральних колективів, ліквідація жорсткої ідеологічної опіки КПРС диктували необхідність пошуку та впровадження нових форм організації художнього життя, трансформації традиційних управлінських структур, утвердження їх багатоваріантності.

7. Із проголошенням державної незалежності України розпочався перехід від централізованих директивних форм управління культурою до цільового фінансування, підтримки суспільно важливих програм, окремих новаторських пошуків, діяльності академічних театрів і колективів, які мають відігравати вирішальну роль у розвитку національного театального мистецтва.

Основний зміст дисертації відображений у таких публікаціях авторка:

1. Дутчак Г. Чи потрібно управляти театальною справою? (Досвід України та сучасного світу) // Вісник Української Академії державного управління. – К., 1998. – №3. – С.202-207.
2. Дутчак Г. Державне управління театральним мистецтвом. Зарубіжний досвід та перспективи України // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президенті України. – К., 1998. – Вип.1. – С.149-156.
3. Дутчак Г. Чи не варто б нам відновити Театральну Раду? // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – К., 2000. – №1. – С.161-166.
4. Дутчак Г. Театральна справа товариств “Просвіта” в перші роки Української Народної Республіки // Народна творчість та етнографія. – К., 2001. – №1-2. – С.78-80.
5. Дутчак Г. “Лесь Курбас працював над тим, щоб зблизити театр на позицію українського націоналізму” // Український театр. – К., 2001. – №6. – С.30-32.
6. Дутчак Г. Нові документи періоду Української Держави (про діяльність театального відділу) // IV міжнародний конгрес українців. Одеса, 26-29 серпня 1999 р. // Мистецтвознавство. – Одеса-К.: Вид-во Асоціації етнологів, 2001. – Кн.2 - С.536-539.
7. Дутчак Г. Національний театр в переддень трагедії (початок 1930-х років). // Матеріали до українського мистецтва. Збірник наукових праць. – Вип.1. – К., 2002. – С.243-248.
8. Дутчак Г. Політика радянської влади в Україні в галузі театального мистецтва у 1920-х рр. // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: філософія, економіка, історія. – К., 2002. – Вип. 6 - С.217-230.
9. Дутчак Г. Особливості управління театальною справою 1941-1947 рр. // Українське народознавство. Стан і перспективи розвитку на зламі віків. – К., 2002. – С.511-516.
10. Дутчак Г. Досвід державної підтримки театрів за кордоном і можливості його застосування в Україні (економічний аспект) // Мистецтвознавчі аспекти славістики. Збірник наукових праць. Наукові записки культурологічного семінару. – К., 2002. – Вип.2. – С.23-30.

11. Дутчак Г. Держава і театр (до історії 60-80-х років ХХ ст.) // Матеріали до Українського мистецтвознавства. Збір. Наук. праць. – К., 2003. – Вип. 2. – С. 357-361.
12. Дутчак Г. Влада і театр у період Гетьманату П.Скоропадського і Деректорії // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. К., 2002. – Вип. 6, - С. 144-154.
13. Дутчак Г. Політика держави і організація Українського Національного театру за часів Центральної Ради // Український театр. – К., 2003. - № 5-6. – С. 23-35.
14. Дутчак Г. Держава і театр в умовах становлення незалежності України. // Матеріали до українського мистецтвознавства. Вип. 3. – К., 2003. – С. 122-130.
15. Дутчак Г. Про мобілізацію акторів Київських театрів до Українського війська 1918 р. // Студії мистецтвознавства. – К., 2003. – Ч. 2. – С. 35-42.
16. Дутчак Г. Державна політика в Україні в галузі театрального мистецтва 1940-і-60-ті рр. // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – Вип. 7. – К., 2003. – С. 442-456.

АНОТАЦІЇ

Дутчак Г.О. Державна політика в Україні у галузі театрального мистецтва (1917-2000). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України. – Черкаський національний університет ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 2004.

Дисертацію присвячено дослідженню державної політики у галузі театрального мистецтва 1917-2000 рр. в Україні. Послідовно проаналізовано державну політику українських урядів у галузі театрального мистецтва у часи визвольних змагань (1917-1920-ті рр.), – політику радянської влади в галузі театрального мистецтва у 1919- кінець 1980-х рр., з'ясовано особливості державної політики в галузі театрального мистецтва на сучасному етапі державотворення в Україні в 1917-2000 рр. Особливу увагу приділено вивченню особливостей державної політики в галузі театрального мистецтва в роки державної незалежності України, охарактеризовано законодавчу базу та нові тенденції в розвитку театральної справи в сучасній Україні.

Ключові слова: державна політика українських урядів, політика радянської влади в галузі театрального мистецтва, тенденції розвитку театральної справи, театральне мистецтво.

Дутчак Г.О. Государственная политика в Украине в области театрального искусства (1917-2000). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Черкаский национальный университет им. Б.Хмельницкого. – Черкасы, 2004.

В диссертации рассматриваются проблемы государственной политики в области театрального искусства 1917-2000 гг. в Украине. Последовательно анализируется политика украинских правительств в области театрального искусства в период национально-освободительного движения (1917-1920 гг.), политика советской власти в области театрального искусства в 1919 - конец 1980-х гг. особенности государственной политики в области театрального искусства на современном этапе государственного строительства в Украине.

Советская власть рассматривала театр, учитывая его влияние на широкие массы, как средство агитационной работы по утверждению большевистской идеологии. Именно поэтому в конце 20-х – 30-е гг. XX в. театр попал под особый контроль партийно-государственных органов. Советский режим сделал всё необходимое для создания “рабоче-крестьянского” театра, рассчитанного на массового зрителя. Тем самым театр утратил элитарность, став искусством широких масс. Во время Великой Отечественной войны театр, его актёры были преобразованы в отдельные бригады, которые поднимали боевой дух красноармейцев на фронте.

В послевоенное время партийный контроль за деятельностью театра усилился. Особое внимание уделялось передвижническим театрам. В период “хрущёвской оттепели” театральное искусство, как и другие сферы культуры, были несколько раскрепощены, что дало новый импульс развития. Однако кратковременная “оттепель” была надолго вытеснена брежневско-сусловскими “заморозками”, ресталинизацией культурного процесса. С середины 1980-х – до начала 90-х гг. театр переживает очередную “оттепель”, которая в 1991 г. стала “весной”, с провозглашением государственной независимости Украины.

Особое внимание уделяется специфике государственной политики в области театрального искусства в годы независимости Украины, охарактеризовывается законодательная база и новые тенденции в развитии театрального дела в современной Украине.

Ключевые слова: государственная политика украинских правительств, политика советской власти в области театрального искусства, тенденции развития театральной сферы, театральное искусство.

Halyna O. Dootchak / State policy in the sphere of theater art in Ukraine (1917-2000). - Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate in Historical Sciences competition on specialization 07.00.01 – History of Ukraine. – В. Khmel'nitski National University in Cherkasy. – Cherkasy, 2004.

The present thesis studies the questions of state policy in the sphere of dramatic art during the period of 1917-2000. The policy of the Ukrainian authorities in the sphere of

dramatic art during the Liberation movements (1917-1920) are sequentially observed. These are the periods of Ukrainian Central Rada (Council), Getman's P.Skoropadskiy Government and Directory of Ukrainian People's Rada (Council). The policy of the former Soviet authority, embraced in the period of 1919, -end of 1980's is also observed.

The result of the surveyed investigation concluded the peculiarities of state policy in the sphere of dramatic art during 1917-2000. The social and political aspect of dramatic art in the marked period of time is stressed. In the scientific thesis the particular attention is being paid to specificity of state policy in the sphere of dramatic art during the independent years of Ukraine. Law basis and new dramatic art development tendencies in the modern Ukraine are observed.

The given research widely presents the archival materials from the Central Archive of Social Associations of Ukraine (CASAU), Central State Archive of Highest Bodies of Ukraine (CSAHBU), script funds of M. Riilskiy Institute of Folklore Fine Art's and Ethnology at the National Academy of Sciences of Ukraine, etc.

This scientific research is the first attempt to investigate the State policy in Ukraine in the sphere of dramatic art (1917-2000).

Key words: state policy of the ukrainian government, policy of soviet authority in the sphere of dramatic art, dramatic art, tendencies in the development of dramatic art.

Підписано до друку 18.06.2004. Формат 60х90 1/16. Папір офсетний.
Офсетний друк. Ум. друк. арк. 1,0. Тираж 100 прим. Зам. № 72

Надруковано ПП Дикий О.О., Видавнича марка «Ваш Дім»,
державне реєстраційне свідоцтво ДК №1667 від 29.01.2004 р.
18000, м. Черкаси, бул. Шевченка, 266/1, оф. 408,
тел. (0472) 32-16-87; e-mail: house@uch.net

УЧ 100

АВ 60.813

Мист.

ИСПИТУЕМО

Мист